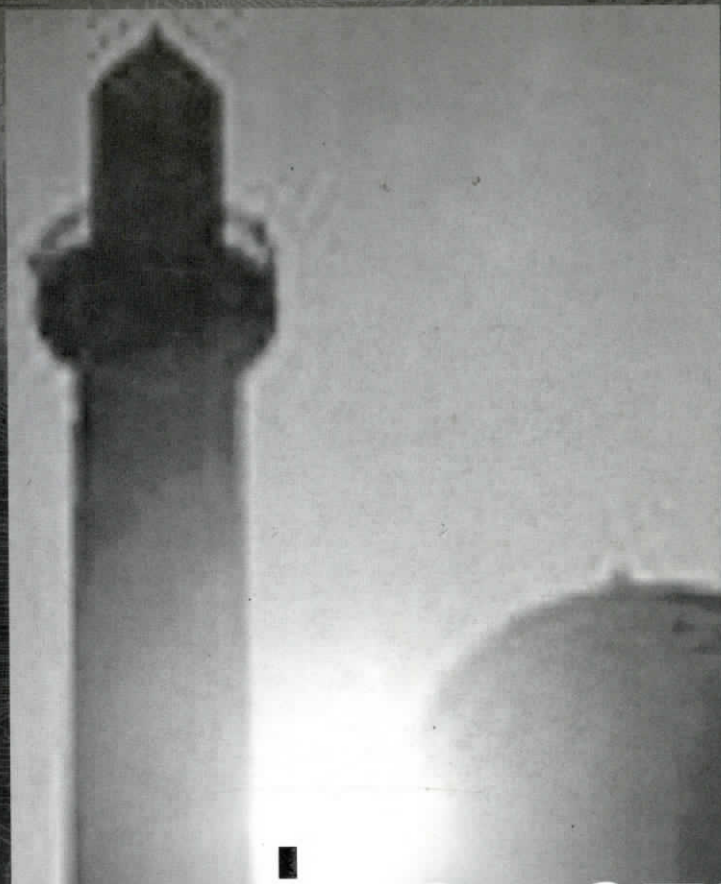

ISA

MEHRI VA VƏFA

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
MƏHƏMMƏD FÜZULİ adına ƏLYAZMALAR İNSTİTUTU

İSA

MEHRİ VƏ VƏFA

Teyyub Əliyev

[Signature]

BAKI – NURLAN – 2005

Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu elmi şurasının 12 may 2004-cü il tarixli 4 sayılı iclasının qərarına əsasən nəşr edilir

Elmi-tənqidi mətni tərtib edən, çağdaş əlifbaya çevirən, nəşrə hazırlayan və ön sözün müəllifi

Aysel Şərifova

Elmi redaktor: filologiya elmlər doktoru

M.Z.Nağısoylu

Rəyçi: filologiya elmləri doktoru

A.Ş.Musayeva

Xəttat: **M.Əzizov**

İsa. Mehri və Vəfa (elmi-tənqidi mətn və transfoneliterasiya).
– Bakı: Nurlan, 2005. – 76+263 s.

XI əsr şairi İsanın «Mehri və Vəfa» poeması anadilli ədəbiyyatımızın ən nadir və erkən abidələrindəndir. Klassik məsnəvi tərzində gözəl poetik dildə yazılmış bu əsərdə Mehri və Vəfanın bir-birinə olan alovlu məhəbbəti ana südü qədər təmiz, övlad qədər doğma olan ana dilimizin qüdrətli və rəngarəng söz inciləri ilə böyük şövqlə tərənnüm edilmişdir. Bu ədəbiyyat abidəsi ana dilimizin inkişaf mərhələlərini öyrənmək baxımından da böyük maraq doğuran zəngin bir məxəzdir.

4603000000 – 76

N – 098 – 2005

Qrifli nəşr

©"Nurlan", 2005

M Ü N D Ə R İ C A T

Dilimizin və ədəbiyyatımızın nadir abidəsi	4
Mehri və Vəfa	11
Mehri və Vəfa (elmi-tənqidi mətn)	3
Sözlük	226

DİLİMİZİN VƏ ƏDƏBİYYATIMIZIN NADİR ABİDƏSİ

İsa adlı XI əsr şairinin «Mehri və Vəfa» məsnəvisi zəmanəmizədək ancaq iki əlyazma nüsxəsində gəlib çatmışdır. Bunlardan biri 1827-ci, digəri isə 1834-cü ildə qazaxlı Məhəmməd Kəminə və XIX əsrin tanınmış alimi, pedaqoqu və kitabşünası Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəqarızadə tərəfindən köçürülmüşdür. Məhəmməd Kəminənin nüsxəsi 1490, Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəqarızadənin nüsxəsi isə 1574 misradan ibarətdir. Məhəmməd Kəminənin nüsxəsinin mətni Əbdülqəni Nuxəvinin əlyazmasının mətnindən 84 misra az olmasına baxmayaraq, birincidə məsnəvinin dili olduqca arxaikdir. Buna əsaslanaraq deyə bilərik ki, Məhəmməd Kəminə öz nüsxəsini məsnəvinin çox qədim bir əlyazmasından köçürmüş və əsərin dilində müasirləşdirməyə o qədər də yol verməmişdir. Əbdülqəni Nuxəvi Xalisəqarızadənin nüsxəsində isə əsərin dili müəyyən dərəcədə müasirləşdirilmişdir. Görünür, alim həm də pedaqoq kimi çıxış etmiş, tədrisdə istifadə etmək üçün mətnin dilini bir qədər sadələşdirmişdir.

Rum padşahının oğlu Vəfa ilə Əmman sultanının qızı Mehri arasında cərəyan edən məhəbbət macəralarını tərənnüm edən bu əsərin müəllifi İsanın həyat və yaradıcılığı haqqında hələlik heç bir məlumat əldə etmək mümkün olmamışdır. «Mehri və Vəfa» Azərbaycan dilində klassik məsnəvi tərzində yazılmış ədə-

biyyatımızın çox dəyərli erkən abidələrindəndir. Poemanın mövzusunə, dilinə, üslubuna və təhkiyə tərzinə görə deyə bilərik ki, onun müəllifi istər şifahi, istərsə də yazılı ədəbiyyatı gözəl bilən bir şair olmuş, öz yaradıcılığında Azərbaycan və Şərqi ədəbiyyatı ənənələrindən yaradıcı şəkildə bəhrələnmişdir.

İsanın bədii təxəyyülünün təcəssümü kimi meydana gəlmiş «Mehri və Vəfa» məsnəvisi bədii quruluş baxımından məhəbbət dastanlarından mayalandığını göstərir. Məsnəvinin ruhu, dili, məzmunu və təhkiyə təzi ozan ədəbiyyatımızdan qidalanmış bir bədii ədəbiyyat nümunəsidir.

Başqa aşiqanə məsnəvilərdə olduğu kimi, «Mehri və Vəfa» poemasında da təsvir edilən hadisələr o qədər çoxşaxəli olmasa da, ana dilimizin doğma söz incilərindən yaradılmış maraqlı bir abidədir. Anadilli ədəbiyyatımızın erkən çağlarından xəbər verən bu bədii söz sənətinin dəyərli nümunəsi göstərir ki, Azərbaycan ədəbiyyatı keçmiş minilliklərin dərin qatlarından etibarən zəngin bədii-poetik ənənələrə malik olmuşdur. İsanın «Mehri və Vəfa» əsəri də məhz bu zəngin bədii-poetik ənənələrin bir nümunəsi kimi təzahür edir.

Ədəbi dilimizin geniş imkanlarından istifadə edərək, şairin məsnəvidə yüksək sənətkarlıqla yaratdığı təbiət təsvirləri və ayrı-ayrı səhnələrin canlı mənzərələri oxucunu valeh edir. Müəllif müxtəlif bənzətmə, təşbeh və mübaliğələrdən məharətlə faydalanaraq, uzunçuluğa yol vermədən müxtəsər və lakonik şəkil-

də rəngarəng canlı lövhələr yaratmışdır. Sanki müəllifin ayrı-ayrı söz və ifadələrdən ibarət seçdiyi təşbehləri hansısa rəssam öz boyalarına çevirərək təsvir edilən mənzərəni oxucunun gözləri önünə çəkir, əyani tabluya çevirir. Gecə düşərkən yaranan mənzərənin təsvirini müəllif yığcam şəkildə, bir neçə misranın köməyiylə rəngarəng boyalarla aşağıdakı kimi vermişdir:

*Çün gecə oldu, gövhər düşdü suya,
Dünya xalqı vardı qamu uyquya.
Ol qara cübbəsini geydi cahan,
Eylədi anun üçün əşya fəğan.
Gög bəzədi yulduzu kənd üzünə,
Saçdı şəbnəm incülər gül yüzünə.*

Abidənin ilk nəşrlərində dil faktlarından çıxış edilərək, əsər XIII-XIV yüzilliklərə aid edilmiş və əsərin Məhəmməd Kəminə tərəfindən köçürülmüş qədim əlyazmasının sonluğunda verilmiş müəmma diqqətdən kənarda qalmışdır. Abidə çap olunduqdan sonra bu müəmma diqqəti cəlb etmiş və onun açılması üzərində aparılmış araşdırmadan sonra məsnəvinin yazılma tarixi dəqiq müəyyənləşdirilmişdir.

Orta yüzilliklərin katib və xəttatları hər hansı bir əsərin mətnini köçürdükdən sonra ona sonluq yazırdılar. Sonluqda əsərin yazılma, yaxud köçürülmə ili adətən hicri tarixlə rəqəmlə və ya sözlə göstərilirdi. Bir sıra hallarda isə ayrı-ayrı əsərlərin sonluqlarında müxtəlif tarixlərin, o cümlədən əsərin qələmə alındığı

ilin, adların, fikirlərin və s. gizli şəkildə göstərilməsində bir sıra üsullardan, o cümlədən əbcəd hesabı üzrə tərtib edilmiş müxtəlif növ müəmmalardan və «sərvi» xəttindən istifadə edilmişdir. Bu da klassik abidələr üzərində araşdırmalar aparan çağdaş tədqiqatçılar qarşısında öz həllini tələb edən ciddi bir məsələ kimi ortaya çıxmışdır.

«Mehri və Vəfa» məsnəvisinin Məhəmməd Kəminə tərəfindən köçürülmüş nüsxəsinin sonluğunda da əsərin yazılma tarixi bu cür müəmma ilə göstərilmişdir. Həmin müəmma şerhlə aşağıdakı kimi verilmişdir:

*Ayn ala gözüm səni,
Dutubdur gözüm səni.
Canım elə alovzudur,
Görməyir gözüm səni.*

Bu bayatıya diqqət yetirdikdə aydın olur ki, əbcəd hesabı ilə tərtib edilmiş müəmma üçüncü misranın bir hissəsi, yəni «alovzudur» (الوردور) sözü ilə bağlıdır. Həmin müəmma «təshif» (təhrif) üzrə tərtib olunmuşdur. «Təshif» üzrə müəyyən edilmiş müəmmalarda sözün üzərinə istənilən qədər əlavə nöqtələr, məddə və təşdid işarələri qoyula və ya atıla bilərdi. Göstərilən sözdə isə «əlif» hərfinin üzərinə əlavə «məddə» işarəsi, «ra» hərfinin üzərinə isə nöqtə qoyulduğundan «alovrudur» sözü «alovzudur» (الوردور) kimi verilmişdir. Əslində isə həmin söz «alovludur» sözünün dəyişdirilmiş formasıdır. Başqa yazılı abidə-

lərdə olduğu kimi, müəmmadakı bu sözdə də «l» hərfi «r» hərfilə əvəzləndiyinə görə «alovludur» sözü «alovrudur» kimi verilmişdir.

Klassik abidələrdə olduğu kimi, «Mehri və Vəfa» məsnəvisinin Məhəmməd Kəminə tərəfindən köçürülmüş əlyazmasında da hərf yerdəyişməsi və ya hərf əvəzlənməsi hadisəsi kifayət qədər müşahidə olunur. Bununla bərabər, bəzi sözlərdə «ra» və «dəl» hərflərinin üzərinə lazımsız nöqtələr qoyulmuş, «a» və «ə» saitlərini ifadə edən «əlif» hərfinə əlavə kiçik «əlif» hərfi də yazılmışdır. deyilənlərə nümunə olaraq aşağıdakı iki beytə müraciət edək:

*Deyəsən məşuq yarı qıldı məkir,
Anınçün sararub boynını əgir*

yaxud

*Qoydu küpi Mehre aydır gəl bəri,
Aldı gəldi Mehri durdu iləri.*

Birinci beytdəki «sararub» sözündə «ləm» hərfi «ra» hərfilə əvəzlənmişdir. İkinci beytdə isə «ilərü» sözündə «rl» və «lr» əvəzlənməsi müşahidə olunur. Müəmmada «alovludur» sözündə də «ləm» hərfi «ra» hərfilə əvəzləndiyindən həmin söz «alovrudur» kimi qrafik formaya düşmüşdür.

Beləliklə «təşif» üzrə tərtib edilmiş müəmmada verilmiş «alovrudur» sözünü əbcəd hesabı ilə aç-

dıqda 447 rəqəmi alınır ki, bu da hicri tarixlə 447 (miladi 1055-1056)-ci ili göstərir. Bununla da «Mehri və Vəfa» məsnəvisinin XI yüzillikdə qələmə alındığı məlum olur. Məsnəvinin belə bir qədim abidə olduğunu onun arxaik dili də sübut edir. Əsərin dilində elə türk sözləri və ifadələri vardır ki, ona ancaq «Kitabi-Dədə Qorqud»da və başqa əski türkdilli abidələrdə təsadüf olunur, lakin eləsi də vardır ki, onların müəyyənləşdirilməsi üçün daha dərin tədqiqatlar aparmaq tələb olunur. Hazırda bu abidə üzərində aparılan araşdırmalar dilimizin və ədəbiyyatımızın daha dərinə öyrənilməsində ciddi bir addım olacaqdır.

***

«Mehri və Vəfa» məsnəvisinin elmi-tənqidi mətninin tərtibində istifadə olunmuş əlyazma nüsxələri şərti olaraq aşağıdakı ixtisarlara işarələnmişdir:

1. Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar institutunda mühafizə olunan «Mehri və Vəfa» məsnəvisinin B-7768 şifrlı əlyazma nüsxəsi şərti olaraq «A» nüsxəsi adlandırılmışdır.

2. Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar institutunda mühafizə olunan «Mehri və Vəfa» məsnəvisinin B-5655 şifrlı ikinci əlyazma nüsxəsi isə şərti olaraq «B» nüsxəsi adlandırılmışdır.

Çıxarışlarda nüsxə fərqlərini göstərmək üçün aşağıdakı işarələrdən istifadə edilmişdir:

1. Söz və ifadə fərqləri ardıcıl olaraq rəqəmlərlə işarələnmişdir; məsələn: 1,2,3...

2. Əlyazma nüsxələrində müxtəlif variantlarda olan misra, beyt və qitələr «*» işarəsi ilə göstərilərək, rim rəqəmləri ilə sıralanmışdır; məsələn: I*, II*, III*...

3. Hər hansı bir əlyazmasında olmayan misra, beyt və qitələr «-» işarəsi ilə göstərilərək, rim rəqəmləri ilə sıralanmışdır; məsələn: I*A بيت -(beyt yoxdur), II*B قطعة – (bir hissə yoxdur), III*A مصراع - (misra yoxdur).

İsanın «Mehri və Vəfa» məsnəvisinin tənqidi mətni ərəb əlifbası əsasilə klassik üsulda tərtib edilmişdir. Məsnəvinin tənqidi mətni tərtib edilərkən Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar institutunda B-7768/11430 şifri altında mühafizə edilən, şərti olaraq «A» nüsxəsi adlandırılmış əlyazması əsas götürülmüşdür.

M E H R I

V Ə

V Ə F A

Əvvəl Allah adını yad edəlüm,

Sözə də bismillah bünyad edəlüm.
Əvvəl oldur, kimsənədən doğmadı,
Ol müqimdir, gögü yerdən akmadı.
Ol əvvəldir, ortağı yoxdur anun,
Qaim oldur, bitməgi yoxdur anun.
Laməkandır, kimsə bilməz qandadır,
Ola qanda istər isən andadır.
Raziq oldur, rizqi bizə ol verür,
Kiminə az, kiminə ol bol verür.
Ol, kafərdir, bu, müsəlmandır deməz,
Rizqi verür, cümləsini ac qomaz.
Qış gətürür, göstərir ibrətləri,
Yaz gətürür, bitirür nemətləri.
Kimsə ilə danışub işləməz iş,
Gecə-gündüz, gətürür həm yazü qış.
Ol Məhəmməd kim, həbib-i-həqq Rəsul,
Oldurur qamu nəbilərdən əsül.
Rəhmət-i lil-aləmindir Mustafa,
Sədri-bədri-aləmi sidqi-səfa.
Ol Əbu Bəkr, Ömər, Osman, Əli,
Həm bulardır Mustafa yarənləri.
Həsən, Hüseyin şəhidi-şühəda,
Ol Məhəmməd bunlara oldu dədə.
Həmzəvü Abbasdurur əmmi-Rəsul,
Ver salavat kim, sözün olsun əsül.
Dinimizin dirəgidir dörd imam,
Zira bunlar yolu vardılar tamam.

* * *

Eşid imdi eşq yüzündən bir xəbər,
Edəbən bir dastan ki, mötəbər.
Rum elində var idi bir şəhriyar,
Hökmünə girmiş idi şəhrü diyar.
Həm padşah idi, həm kəy ər idi,
Feyləsuf şah ana deyirlər idi.
Dünyada ömrü daim sürmüş idi,
Bir neçə dürlü zaman görmüş idi.
Fikr ilə işlər idi hər bir işi,
Fikrət əhliyidi həm ol kişi.
Bəxti qutlu, talei firuzmənənd,
Şahi-faiq bəxti-iqbalı pəsənd.
Bir şah-i-rəna camalı gülüzar,
Tələti rövşən cahangir şahsüvar.
Hökmünə ram oldu dünya sərbəsər,
Bir zaman dünyadan etdi ol güzər.
Hökmi irdi Şərqu Qərbə aşikar,
Əmrinə girdi tamamət hər nə var.
Bir neçə əyyam keçürdü ruzigar,
Axırı getdi cahandan dilfugar.
O dəxi dünyadan etdi rihləti,
Budurur bu dəhri-dünün himməti.
Bilisən-bilməzisən, ey xoş nigar,
İriəcək şəb pozulur əqdi-nahar.
Üç əyalı var idi, cümləsi ər,
Yüzləri bənzər ayə şahzadələr.
Padşah bir gün ki, sayru düşər,

Rahətindən rəncilə ayru düşər.
Artdı gündən-günə rənci gördülər,
Qəmu bəglər dərilübən gəldilər.
Aydılar: Şahi-cahan, gözünü aç,
Sonra görək kimin olsun təxtü tac.
Söylər ikən gəl vəsiyyət eyləgil,
Hər birini bir iş üstünə qogil.¹
Sonra bir-birinə düşmən olmasun,
Xəlqi-aləm başlarına uşmasun.
Sultan aydır: Xəznədə üç küp qodum.²
Bu idi vəsiyyətim sizə dedüm.
Ulu oğluma verin ulu küpi,
Sani oğlana verin həm saniyi.
Kiçisin verin Vəfaya, ey hüمام,
Eyləyniz vəfa sözümə xassü am.
Mən öləndən sonra küpü açasız,
Malımı oğlanlaruma saçasız.
Görəsiz kim, necə hikmət söylədüm,
Rənz ilə necə vəsiyyət eylədüm.
Gər mənim bu hikmətimi biləsiz,
Məmləkətdə padşahlıq qılasız.
Dedi: Ol dəm bəglər yenə ol izam,
Dutunuz vəsiyyətim ey xassü am
Bən dünyadan edicəygin güzər,
Mənə ol bir yer edəsiz məqərr.
Böylə dedi, padşahdan çıkdı can,
Qul, qaravaş eylədi ahü fəğan.

¹ qogil-gəl qoy
² qodum-qoydum

Yudular padşahı götürdilər,
Axirət mənzilinə yetürdilər.
Döndi bəglər, gəldilər ol xəznəyə,
Hər birinin surəti bənzər ayə.
Gördülər üç küp durar, biri ulu,
Ulu küp kim, gördülər topraq dolu.
Qoydular anı, birisin açdılar,
Gördülər sümük, yabanə saçdılar.
Var idi bir küp ol ikindən kiçi,
Gördülər altun dolu anın içi.
Vəzir aydır: Biliniz bu hikməti,
Yerinə həm yetürin vəsiyyəti.
Hər biri bir dürlü söz söylədilər,
Qəbul etmədi vəzir, dinlədilər.
Vəzir aydır bəglərə: Bilmədiniz,
Getdiniz ayru, yakın qılmadınız.
Ol ulu küp ki, topraq doludur,
Ulu oğluna işarət şahdurur.
Anun olsun padşahlıq tacü təxt,
Xeyməvü həm təblü aləm, rəxti-bəxt.
Ol küp içində sümüklər vardurur,
At, qatır, qoyun dəxi davardurur.
Tapşurun ortancı oğlana onı,
Öylə buyurubdurur Rum sultanı.
Ol küp içində ki, altun var görün,
Onu sultanın kiçi oğluna verin.
Ol kiçi oğlanın adıdır Vəfa,
Dəydi altun, xatiri oldu səfa.
Aldı bir küp altunu gör kim, nədə,

Yapdı bir uca saray, işrət edər.
Çünki anda akça pulu buldular,
Şəhər qövmü cümlə ana uydular.
Gündə dürlü-dürlü aşlar bişürür,
Cümlə xəlqi həm aşinə düşürür.
Qanda kim, var isə, bir dərviş görər,
Nəsnəsi yok, ana sərmayə verər.
Borclu görsə, həm anun borcun verür,
Qurtulur borcundan, şad olub gedür.
Gündə daim səy edib şəhri arar,
Qanda ölsə bir qərib, kəfən verər.
Az zamanda altunu tez əzdilər,
Qalmaqda nəsnəsi, ayruq sızdılar.
Başladı yaranları bir-bir qaçar,
Getdi qamusu, Vəfa qaldı naçar.
Onlar kim, durmuş idi xizmətinə,
Getdi, biri gəlməz oldu qatınə.
Kim ki görər, görməzə urar gedər,
Dünyada bu əhvalı çoxlar edər.
Nə qaravaş qaldı qatında, nə qul,
Akça getdi, qalmaqda heç əldə pul.
Oldu məlul bir gecə çox ağladı,
Könlünü həqq həzrətinə bağladı.
Ey xudavəndüm, sığındım bən sana,
Üftadəyəm, dəstgir olğıl bana.
Var-malımı xərcə süzdüm bilmədim,
Kimsənədən dəxi vəfa bulmadım.
Bu nə haldır, gəldi bənim başıma?
Arlanuram varmağa qardaşıma.

Diyə verdüm bir küp altunu sana,
Neylədin kim, dilənüb gəldin bana?
Kişi namusu qoyunca, ölsə yeg,
Ölməz isə barı, səfər qılsa yeg.
Yekrək oldur uşbu mülki tərək edəm,
Bir padşah mülkinə dəxi gedəm.
Varam orda bir yişə ucın dutam,
Bilməyələr padşahınıdır atam.
Təkyəsində ol gecə qıldı aram,
Ertəyədək gözünə uyqu haram.
Ertə durdu kim, gedə girə yola,
Gördü bir akçası yok azuq ala.
Barmağında var idi bir xoş xəttəm,
Ayıtdı: Yegrəg oldur bunu satam.
Öz-özünə bir neçə dərc eylədi,
Satdı ol yüzüğünü, xərc eylədi.
Satdı ol yüzigi iki altuna,
Dərviş istər bir qaçın ana suna.
Bir qaç akça verdi ətə, ətməgə,
Bağladı belinə yola getməgə.
Şəhr içində gəldi bir yerdən keçər,
Gördi bir rəmmal dükəninin açar.
Gəldi irəlülə, verdi bir altun ana,
Ayıtdı: Rəmmal xoca, bir sölə bana.
Aldı rəmmal taxtasın açar bakar,
Başını salar, dizin yerə qakar.
Qoydu taxta, aldı kitab əlinə,
Tanrı adın tez gətirdi dilinə.
Aytdı: Yigit, sənin adıdır Vəfa,

Uşbu işdən sən çəkərsən çox cəfa.
İlla sonra xoş olasıdır halın,
Hələ bir şəhrə irişibdir yolun.
Sol qapusundan ol şəhrin su gedür,
Sağ qapusundan gedür taşra urur.
Zinhar, ol şəhrə girib, əglənmə get,
Su yukarı bir iki gün səfər et.
Su başında bir pınara irəsin,
Bir canavar gələ anda, görəsin.
Su içübən dönəcək ol canavar,
Sən dəxi canavarın ardınca var.
Həqq sana ruzi qıla bir gəncxanə,
Altun, gümüş anda çok, löli-danə.
Bulasın qırk hücrə tolu küp mal,
Bir gözəl məhbub xud sahibcamal.
Vəfa aydır rəmmalə: Xoş sölədin,
Altunım aldın, bəni şad eylədin.
Vəfa aydır: Himmətin olsun belə,
Turuban əzm edəyim bən bu yola.
Çıkdı şəhrdən, gözətədi dörd yana,
Der: ilahi doğru yol göstər bana.
Düşmüşəm, dut əlimi, ey dəstgir,
Sən alimsən, sana məlum cümlə sirr.
Yok çahargüşəm çıxarıb satmağa,
Bir gecə yer bulamazam bən yatmağa.
Bilməyür kim, xancaru səfər edə,
Bir yola düşdü, bu fikr ilə gedə.
Sordı yolu irdi bir şəhrə, görər,
Bir qapusundan su ol şəhrin girər.

Dedi: Rəmmal dedigi şəhər budur,
Nişanı şol qapudan akar sudur.
Girmədi şəhrə, Vəfa döndü gedər,
Üç gün ol su yukarı səfər edər.
İrdi, su başında gördü bir pınar,
Bir saat ol arada qıldı qərar.
Gördü qarşudan gəlür bir canavar,
Nə canavar, əndamı nəqşi-nigar!
Gəldi su içdi, yenə döndü gedər,
Vəfa durdu, ana təfərrüc edər.
Vəfa aydır: Üşbudur ol canavar,
Dedi rəmmal, sən anın ardınca var.
Düşdü getdi ol canavar ardına,
Eylə getdi kimsə irməz gərdinə.
Vardı girdi canavar bir meşəyə,
Düşdü Vəfa anda çok əndişəyə.
Ol meşədə yava vardı canavar,
Durdu Vəfa anda dörd yana bakar.
Gördü dağlar arasında bir dərə,
Bir dərədir anda göz irməz yerə.
Gördü qarşuda mağara qapısı,
Sordu, vardı ol qapuya tapusı!
Aytdı: Var isə, budur ol gəncxanə,
Sığınuram uş bəni Yaradanə.
Gördü bir qələ sokaklar toptolu,
Qapular üst dəmirdən örtülü.
Dəxi girdi içəri, gördi bir saray,
Şöylə rövşəndir sanasın kim, bir ay.
Eyləmişlər ortada bir taxt yuca,

Gümüş, altun, qamu ucadan uca.
Taxt ögündə gördi durur bir tayə,
Taxtda bir qız oturur bənzər ayə.
Yuxarudan yüzün anın görsə gün,
Düşə gögdən yerə, ola sərnigün.
Zöhrə əgər nazi-şivəsin görə,
Fəryad edübən ura canın yerə.
Müşki-ənbər saçı ucunda tüzər,
Müşteri eşqində sərgərdən gəzər.
Boynu büllur, sanasan əbğayi-ac,
Geydügi şeybi-hərır, başında tac.
Yanağı gül yaprağı, zülfləri cim,
Ağzı həqqədür, sanasın rəsmi sim.
Nəfəsi ənbər, yüzü dirlik suyu,
Sərvi-azadı xəcil eylər boyu.
Qaşları yay, saçı kəmənd, kipriği tir,
Gözlərinə ay neçə canlar əsir.
Tonı nərgizdən, dəxi nazük dutar,
Köksü bağında turunc şimdi bitər.
Ağ yüzündə ol qara bənlər ki, var,
Kim ki, görsə anı, eylər ahü zar.
Cümlə əndamın dedim, sehri idi,
Ol nigar ki var adı, Mehri idi.
Çünki Vəfa Mehri təfərrüc edər,
Taxt ögünə düşübən əqli gedər.
Gəldi Mehri başın aldı dizinə,
Yüzünü urdu Vəfanın yüzünə.
Əqli gəldi başına, açdı gözün,
Gördi kim, Mehr yüzünə urmuş yüzün.

Yenə getdi əqli, gəlməz başına,
Eşq əsər eylər, gər uğrar taşına.
Necə kim, ol surətə nəzər edər,
Hər birində Vəfanın əqli gedər.
Yenə gəldi əqli, aydır: Ey nigar,
Hurimisin, ya mələkmi, gülüzar.
Kim, gözüm doymaz yüzünə bakmağa,
Qəsd edər canım tənimdən çıkmağa.
Mehri aydır: Çün bəni sordun bənə,
Düşə əqlini, aydayım bən sənə.
Əmman elində atan sultan idi,
El, vilayət hökmünə fərman idi.
Nagəhan bir yağı gəldi üstünə,
Şöylə başü canın almaq qəsdinə.
Gördi kim, yağıya degildi hərif,
Nə qədərdir bəllü, xusumin arif.
Bir gəmi düzdi ki, yağıdan qaça,
Girdi dənizə, dilər ötə-keçə.
Çıkdı bir yel gəmini urdu daşa,
Sındı gəmi, cümləsi başdan-başa.
Tayəm ilə bəklədi bəni qədir,
Mədəd irişdi bizə onda Xızır.
Aldı götürdi bəni bu sarayə,
Bu sarayda bəslədi məni dayə.
Sən gələcəksən, dedi Xızır bana,
Tanrı əmriylə bəni verdi sana.
Munca zamandır, yolunu gözlərəm,
Eşqini könlüm içində gizlərəm.
Şimdi gəldin sən yüzümü görməgə,

Qəsd qıldın eşqimə can verməgə.
Öylə dedi, saldı qolun boynına,
İki əlin saldı anın qoynına.
İki yar bir-birilə bulaşdılar,
Sanasan ay ilə gün qovuşdılar.

***

Gördü Vəfa hücrələri dörd yana,
Mehri aydır: Cümlə həqq verdi bana.
Verdi kilidlərini bir-bir açar,
Bir-birinin üstünə altun saçar.
Hər xəzinəyi açuban girdilər,
Dürlü cəvahir doludur gördilər.
İlla Mehri bir qapuyı açmadı,
Turdu Vəfa ol qapıdan keçmədi.
Vəfa aydır: Bunu da aç görəyim,
Bunda dəxi töhfə nə var, biləyim.
Mehri aydır: Anda nəsnə yokdurur,
Töhfələr bu hücrələrdə çokdurur.
Dinmədi ayruq, Vəfa aydır, hələ,
Gətürərəm bir gün dəxi buni ələ.
Getdi Vəfa Mehriylə yeyir, içir,
Bir zaman çün bunun üstünə keçir.
Vəfa bir gün Mehri gördü uyxuda,
Taxt üstündə uyumuş ol asudə.
İstər, ol qapunun kilidin bulur,
Açdı ol qapuyı, eşit nə qılır.
Gördi anın içi bir baxça imiş,

Dolu ağaclar içi dürlü yemiş.
Hər birisi söyləşür adəm kibi,
Hər birisi bir sahibqədəm kibi.
Hər biri bir dərdə dərmanəm deyub,
Çıqışıurlar yeməsün, kimsə qıyub.
Biri aydır: Varmıdır gəlsün zəlil,
Kim, anın sağlığına mənəm dəlil.
Biri aydır: Hər kim ola əlsiz isə,
Tutayidi əli yemişim yesə.
Biri aydır: Rənc əlindən kim cəfa
Çəkir isə qılayum, gəlsün Vəfa.
Biri aydır: Hər kim ol gözsis isə,
Görəsiydi gözi, yemişim yesə.
Bir ağacda gördü üç könlək təzə,
Bitmiş anda, bənzəmər hərgiz bizə.
Birin aldı Vəfa təfərrüc edər,
Yel doqunur, könləgi əldən uçar.
Ol qədər getdi ki, Vəfa görmədi,
Sırtına ol könləgin heç yirmədi.
Könlü məlul döndü gəldi saraya,
Gördi oyanmış Mehri, bənzər aya.
Sordı Mehri Vəfaya: Halın nədir?
Kim, məlulsın, dostum, əhvalın nədir?
Vəfa aydır: Könləgi verdüm yelə,
Ah qıldı Mehri, urdu əli ələ.
Döndü Vəfa Mehre aydır kim, neçün,
Nədürür bu qüssə, bir könlək üçün.
Mehri aydır: Öylə döğüldür Vəfa,
Biz bu işdən çəkəruz çok-çok cəfa.

Qanda kim, varsa, bil ol könlək, ey yar,
İstəyələr bəni anda bil naçar.
Düşəsirüz bir-birimizdən iraq,
Olasıdır aramızda çox firaq.
Vəfa aydır: hələ gəl xoş keçələm,
Dəm bu dəmdir, yeyələm, həm içələm.
Çünki məlul oldu Mehri ol gecə,
Eşit imdi könləgün halı necə.

* * *

Vardı könlək düşdü Məğrib elinə,
Girdi bir cüftçinin anda əlinə.
Cüftçi cüftinə gedirkən kim görür,
Hava yüzündə bir könlək gəlür.
Dutdu cüftçi könləgi qaldı tana,
Layiqi yokdur dedi bunun bana.
Könləgi ilətdi bir köy bəginə,
Köy bəgindən ana nəsnə dəginə.
Aldı köy bəginə verdi könləgi,
Bir qaç akça verdi ana köy bəgi.
Ol bəg aydır: Bu firistənindürür,
Adəm oğlanı bunu qanda görür?
Mindi şol dəm atına ol köy bəgi,
Aldı verdi vəzirə ol könləgi.
Ayıtdı: Gögdən endi bu gün bizə,
Kimsəyə layiq degil, illa sizə.
Aldı vəzir, könləgi açar görür,
Dedi: Bu könlək hurilərindürür.
Hillə deməzlərmi, ol uçmaqda var,

Uşbudur ol, ey yolundan bixəbər.
Nə layiqdir bana, bunu bən geyim?
İlətim, əhvalı sultana deyim.
Aldı vəzir sultana o könləgi,
Der: Bunu gətirdi bir köyün bəgi.
Gördü sultan könləgi, ah eylədi,
Dönə gəldi ol vəzirə söylədi.
Deyir: bu könləgi kim verdi sana?
Tez gətür könləgin iyəsin bana.
Vəzir aydır: Bu hurilərindürür,
Yoxsa adəm oğlanı qanda görür?
Sultan aydır vəzirə: Çok söyləmə,
Qarşu durub bana cavab eyləmə.
Ol padşah kim, yaratmışdır bunu,
Buna layiq vardır adəm oğlanı.
Bu surət könlümdə nəqş oldu bənim,
Ol surətə qarşı göynər bu canım.
Bir əcəb hal gəldi bənim başıma,
Eşq odu düşdü içimə, taşımə.
Başladı od kimi bağırimi yakar,
Öylə kim, tütünü başımdan çıkar.
Zərrəcə gəlməz gözümə təxti-tac,
Bir əcəb eşq okuna oldüm amac.
Gər bu könlək iyəsin bulmayasız,
Eylə kəydəm, istəyüb bulmayasız.
Vəzir aydır sultana: Bu iş degil,
Bağlamağıl sən bu sevdəyə könül.
Səhv olur qüssə nagh cana irür.
Kim ələm, ansuz da sultana irür.

Eşidər mülkümüzə yağı akar,
Məmləkət cümlə əlimizdən çıxar.
Padşahdır mülki abad eyləyən,
Məmləkəti xoş dutub, xoş söyləyən.
Hələ sən dövlət tacın ur başına,
Taxtına keç, məşğul olğıl işinə.
Könlək iyəsi kimdür biz biləvüz,
Qanda isə, istəyəvüz, bulavuz.
Vəzir aydır: Sultana səbr eyləmək,
Yaxşıdır andan ki, təcil eyləmək.
Sultan aydır vəzirə: Söyləmə çox,
Şimdi mana məmləkət qapusu yok.
Əql ilə olur padşahlıq işi,
Taxta aldanmaz aşıq olan kişi.
Aşıqın başında əql qılmaz qərar,
Çünki eşq gəldisə, əql eylər səfər.
Ya bənim bu dərdimə dərman edin,
Ya görünməyün gözümə, cümlə gedin.
Padşahdan bu sözü eşitdilər,
Qamu bəglər dağıluban getdilər.
Hər biri bir iqlimə qıldı səfər,
Bulalar bu dərdə yəni bir zəfər.
Necə kim, istədilər bulunmadı,
Sahibi kimdür anın bilinmədi.
Var idi ol eldə məgər bir cadu,
Ol zamanda yok idi andan ədu.
Ol zamanda yok idi misli anın,
Sanki ustadı idi ol şeytanın.
Məşğul olıcaq o səhrə ay yari,

Mat olurdu ol elin sahirləri.
Gəldi ol caduya vəzir söylədi,
Könləgün əhvalını şərh eylədi.
Cadu aydır: Varım ol şah qatına,
Ol ləin ki, bənzər idi şeytana.
Durdu gəldi vəzir bindi atına,
İlətdi caduyi sultan qatına.
Gördü cadu sultanın könlü məlul,
Başladı söyləməgə cümlə füzul.
Aytdı: Şah, könlünüz neçün xərab?
Padşahlara məlul olmaq, nə əcəb?
Padşah könləgi göstərdi ana,
Der ki, bunun iyəsin gətür bana.
Döndü cadu sultana aydır: Şaha,
Bən gətürəyim anı padşaha.
Bən bilürəm kimdir iyəsi anın,
Gətürəyim hökmi olsa sultanın.
Sultan aydır: Var gətür onu bana,
Hər nə kim, dilər isən, verüm sana.
Cadu aydır: Vardır Rumda bir nigar,
Adı Mehri, Vəfadır anunla yar.
Bir əcaib baxçası vardır anın,
Yokdur anın bakçası tək kimsənin.
Bir ağacda yılda üç könlək bitər,
Dürdər ay geyər, ana bir yıl yetər.
Dedigim ol könləgin budur biri,
Uşbu könləkləri geyir ol huri.
Uşbu işə çünki bən basdum qədəm,
Götürəyim anı sənə uşbu dəm.